

A MISKOLCI CSIZMADIACÉH TÖRTÉNETE A MEGALAKULÁSTÓL A CÉH FELSZÁMOLÁSÁIG (1667–1872)

SPÓNER PÉTER

*„Miatyánk a csizmadia
mi csizmánkat jól megvarrja
amidőn megfoldja
azonképp el is bontja”¹*

Célunk a miskolci csizmadiacéh 200 éves történetének bemutatása, nyomon követve, hogyan fejlődött ez idő alatt az ország legnagyobb létszámú csizmadiacéhévé. Elsősorban a már e tárgy körben eddig megjelent szakirodalomra támaszkodva, kiegészítve levéltári forrásokkal – limitációk, egykorú összeírások –, illetve a Herman Ottó Múzeum történeti adattárában található, a miskolci csizmadiákra vonatkozó anyaggal.

A CSIZMADIASÁG MAGYARORSZÁGI ELTERJEDÉSE

*„Jaj de boldog az az anya
Kinek fia csizmadia
Mer nem tudja, mely órában
Full csirizes kupába”²*

A csizmadia szóval 1570-ben találkozunk először amikor is egy „Cysmagyarto Andreas juratus”-ról esik szó.³ A magyar nyelvbe szerb-horvát közvetítéssel került oszmán-török szó.⁴ A középkorban a bőrkikészítés specialistái a királyi szolgálónépek körében a tímár nevet viselték. A magyar módon történt bőrkikészítést a tímárok mellett a szíjgyártók is végezték. A bőrkikészítéssel, bőrfeldolgozással kapcsolatos első céhek a 15. század folyamán alakultak hazánkban. Ekkor alapítják az első tímár- és vargacéheket. Csizmadiacéhek csak a 16. század legvégétől alakulnak, mivel a csizma is csak e század második felétől kezd elterjedni Magyarországon. A hazai csizmadiacéhek számára a céhkataszterből nyerhetünk adatokat, amely szerint hazánkban több mint 300 ilyen típusú céh működött a majd 300 év alatt.⁵

A legkorábbi csizmadiacéhet Kassán, illetve a Nyitra megyei Varbón alapították a 16. század végén, 1598-ban.⁶ Ezeket követte 1602-ben a pozsonyi, majd 1604-ben a deb-

1 Részlet a „csizmadia Miatyánk”-ból, melyet Bodgál Ferenc gyűjtött. Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattár, továbbiakban HOM Na. Ltsz. 777.

2 HOM Na. Bodgál, Ltsz. 777.

3 Magyar Néprajz. 1991. III. 80.

4 A középkori iratokban latinul „cothurnarius”-oknak hívták őket

5 Éri I.–Nagy L.–Nagybákay P., 1975. I. köt. 282.

6 Éri I.–Nagy L.–Nagybákay P., 1975. II. köt. 222.

receni csizmadiacéh megalakulása. Térségünkben Sárospatakon alakult az első csizmadiacéh 1609-ben.⁷ A sárospatakiak a kassai csizmadiák artikulusait vették át.

A 17. század első felében még gyakori, hogy a csizmadiák vargákkal, tímárokkal, szíjgyártókkal alapítanak közösen céhet, azonban a század második felétől kezdve szinte mindenütt különválnak ezek a mesterségek.

Általában jellemző a magyarországi csizmadiacéhekre, hogy nemcsak a nagyvárosok céhei alakítottak ki vidéki vonzáskörzetet és vettek fel vidéki mestereket, hanem ezt megtették kisebb települések, sőt birtokközpontok céhei is. A városi mesterek termékei között is az egyik legfontosabb darab a *parasztcsizma* volt. Elkészítése ugyan nem volt túl nehéz, mégis az egyik legjelentősebb bevételi forrása volt a csizmadiáknak. Mivel elkészítése nem igényelt különösebb szaktudást, ezért a 18. század végétől ha valaki mester akart lenni, akkor tőle nem is fogadták azt el, mint remeket, hanem valamilyen *úri csizma* elkészítését írták elő.

Sajnos régi csizmák csak nagyon kis számban kerültek elő. Gyakori emlék viszont, hogy az a mester, aki megérte a mesterjoga ötvenéves jubileumát, az a régi remek kicsinyített másolatát készítette el, amit azután a céhládájukban őriztek.⁸

A MISKOLCI CSIZMADIA CÉH ALAPÍTÁSA

*„Csizmadia csalár, minek most a csizmaszár
elugrott a pipaszár
A csizma kiszabódik és párosan megvarratik
a piacra vitetik kétlábon”⁹*

A miskolci csizmadiacéh alapításával kapcsolatban sokáig nagy volt a bizonytalanság. A század elején még úgy tartották, hogy a céh a 16. század elején alakult. *Szendrei János* 1904-ben közölte is, az általa a csizmadiáknak tulajdonított, 1521-ből származó alapító okirat teljes szövegét.¹⁰ A céh utóda, a csizmadia ipartársulat 1924-ben meg is emlékezett a miskolci csizmadiaság 400 éves jubileumáról.¹¹ A megemlékezést követően a helyi újságok hasábjain lángolt fel a vita a céh alapításának pontos dátumával kapcsolatban. Különösen a levéltár két munkatársa – *dr. Magasházy Béla* főlevéltárnok és *Leveles Erzsébet* – vitatta e korai időpontot. Ezt támasztotta alá – egy 1634-ből származó – miskolci árszabás, amely még csak vargákról tesz említést. Ugyanakkor egy 1621-ből származó sárospataki árszabás – az ottani céh 1609-ben alakult – már pontosan elkülöníti a két mesterséget: varga művek: a szekernye, a saru, a cipellős, a ficsor; csizmadia művek: csizma, sólya, papucs.¹²

Egy miskolci céh privilégiuma csak akkor vált jogerőssé, ha azt a vármegye nemesi közgyűlése kihirdette. Ezt az iratot *Leveles Erzsébet* publikálta 1924-ben¹³. E szerint a „bizonyosság levélben jobbaházi *Dőri András*, *Borsodvármegye alispánja és szolgabírói igazolják, hogy Somodi János a miskolci csizmadia-céh hites jegyzője átadta nekik a miskolci csizmadia-céh Kassa sz. kir. város tanácsától 1667. augusztus 19-én adomá-*

⁷ *Éri I.–Nagy L.–Nagybákay P.*, 1975. II. köt. 272.

⁸ *Magyar Néprajz*, 1991. III. köt. 302.

⁹ *HOM Na. Ltsz.* 777.

¹⁰ *Szendrei J.*, 1912. II. köt. 521–526.

¹¹ A megemlékezésre az I. VH utáni nehézségek miatt, csak 1924-ben került sor. *Miskolci Napló* 1924/179.

¹² *Román J.*, 1986. 65.

¹³ *Leveles E.*, 1924/199. sz. 3.

nyozott és Borsodvármegye szendrői gyűlésében szeptember 7-én kihirdetett eredeti céhlevelét, hogy azt Borsodvármegye nemesi gyűlése újból kihirdesse”.

A fentebb említett újbóli kihirdetésre Borsod vármegye 1680. évi Sajószentpéteren tartott közgyűlésén került sor. Ekkor Somodi János, a cothurnáriusok (csizmadiák) céhének jegyzője újból bemutatta az 1667. szeptember 7-én, Szendrőn kihirdetett céhlevelét.¹⁴ Az 1683-ban kiadott limitáció lábbelikészítőként már megkülönböztet külön vargát és külön csizmadiát. Vargák által készített lábbeliként említi a sarut, a bocskort, ugyanakkor a csizmadiák munkájaként a különböző bőrből készült csizmat nevez meg. Az árszabásból kitűnik, hogy a csizmadiáknak a vargáktól kellett beszerezni a bőroket.¹⁵ Ezek alapján teljes bizonyossággal megállapítható, hogy a *miskolci csizmadiacéh alapítási éve 1667*.¹⁶

Az a tény, hogy a csizmadiák csak 1667-ben alapították céhüket egyáltalán nem jelenti azt, hogy előtte ne működtek volna csizmadiák a városban. Miskolc város jegyzőkönyvében már 1607-ben találkozunk egy csizmadiával, mégpedig egy „Csizmadia András” nevű emberrel, aki megvásárolta Szőcs Istvánnétól a város egyik lakóházát.¹⁷ Négy évre rá szintén előfordul a városi jegyzőkönyvben egy „Csizmadia Mihály” nevű ember, aki a mezőn tanyázó pásztorokról levett valamilyen ruhafélét és ezért megköveti a magisztrátust.¹⁸ Bár az, hogy lopásra kényszerült mutatja, hogy anyagi helyzete nem lehetett valami rózsás.

Az azonban biztos, hogy a csizmákat nem a vargacéh tagjai készítették, hiszen azokat kötötték a céh szabályai, és azok megszegése kizárással fenyegetett. Valószínű, hogy kontár vargák esetleg tímárok foglalkoztak csizmakészítéssel, vagy esetleg betelepített csizmadiák, bár erre vonatkozólag semmilyen konkrét adattal nem rendelkezünk.

A varga- és a csizmadiacéh viszonyát Miskolc város előjárósága az 1669. február 21-én¹⁹ kelt rendeletében szabályozta. Meghatározta a két szakma által előállítható lábbeliket, illetve a csizmadiáknak megtiltotta a bőrkikészítést.

A CSIZMADIA CÉH FEJLŐDÉSE

„Az öreg Avas a boráról, Miskolc a csizmadiáiról híres”

A céh 1667-es alapításától kezdve a 18. század második feléig a céh létszáma, ha lassú ütemben is, de egyenletes növekedést mutat. A tagság robbanásszerű növekedése a 18. század utolsó harmadától indul meg, mely két okra vezethető vissza. Az első magyarázat a divat változása. A 18. században a csizma viselete minden társadalmi rétegben dominánssá válik, mely dominanciát a 19. század közepéig megőrzi. Természetesen ez jelentős keresletnövekedéssel is együtt járt, mely elsősorban a vargák és az általuk készített termékek kárára történt. A növekedés másik oka Miskolc fejlődésének felgyorsulása a 18. század folyamán. A város gazdasági szerepét tekintve az ország legfontosabb városai közé emelkedett. Miskolc lakossága a céh fennállása idején kb. 6–7-szeresére

¹⁴ *Leveles E.*, 1924/199 sz. 3.

¹⁵ *Leveles E.*, Uo. 1924/187. 4.

¹⁶ Szerencsére azóta előkerült a céh eredeti alapítólevele is, mely most a Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentációban található, továbbiakban HOM HTD Ltsz. 1.76.2.1. Ebből azt is tudjuk, hogy a céh a kassai csizmadiák szabályzatát vette át.

¹⁷ *Marjalaki Kiss L.*, 1962. 108.

¹⁸ *Leveles E.*, 1924/199 sz.

¹⁹ *Dr. Magasházy B.*, 1924/217. 4.

növekedett. Gazdasági jelentőségének növekedését a lakosság számának gyarapodása mellett a város vonzáskörzetének növekedése okozta.²⁰

	Lakosság	Tiszta vonzás-körzet	Megosztott vonzáskörzet	Összesen
Pest-Buda	86 000	130 000	370 000	600 000
Debrecen	45 000	30 000	230 000	260 000
Miskolc	23 000	150 000	180 000	330 000
Kassa	13 000	140 000	60 000	200 000
Szeged	32 000	70 000	48 000	118 000

E két tényező együttes hatása okozta, hogy a csizmadiák száma a 18–19. század fordulóján már meghaladta a 400-at.

A csizmadiák számának pontos megállapítása elég nehéz, mert a *csizmadiacéh iratainak jelentős része a nagy miskolci árvíz során megsemmisült*, a fennmaradt összeírások viszont különböző adatokat tüntetnek fel, minek oka, hogy a csizmadiák számbavételekor nem mindig számolták bele azokat, akik az ipar mellett mással is, így elsősorban szőlőtermesztéssel is foglalkoztak.

Rémiás Tibor, aki Miskolc 18. századi társadalmát kutatta a következő adatokat közli:²¹

	1696	1698	1738	1764	1770
Csizmadiák száma	27	29	41	46	54
Vargák száma	13	10	15	13	3
A Miskolcon dolgozó összes iparos száma	125	122	147	161	247

Ugyanakkor a Herman Ottó Múzeumban *Marjalaki Kiss Lajos* hagyatékában található egy 1770-es összeírás, amelyben 99 csizmadiamestert említ meg. E szerint az összeírás szerint ugyanekkor a vargák száma 21.²² A megyei levéltárban viszont szintén egy 1770-ből származó összeírás található, mely a mesterek és a legények számát egyaránt tartalmazza.²³ Eszerint abban az évben Miskolcon 180 privilegizált és 20 privilegiummal nem rendelkező ember üzte a csizmadiamesterséget.²⁴

Ez az összeírás azért érdemel külön is említést, mert tartalmazza a mesterek családi állapotát és gyermekeik számát is. Eszerint:

- 31 családos
  - 3 nőtlen
  - 8 özvegy
- csizmadia dolgozott a városban

20 *Bácskai V.–Nagy L.*, 1984. 45.; A tiszta vonzáskörzet lakossága kizárólag az adott város piacait vette igénybe, a megosztott vonzáskörzet pedig azt jelentette, hogy lakói több település vásárait is látogatták.

21 *Rémiás T.*, 1994. 86.

22 HOM HTD Ltsz. 77.272.152.

23 Borsod Megyei Levéltár, továbbiakban BmL. IV. 1501/b. Sp. XXI. X.112.

24 Ehhez a számhoz társult még 80 segéd is. A privilegizált embereken a nemeseket és a tulajdonképeni városlakókat értették, akik a város lakosságának mintegy felét tették ki. A privilegiummal nem rendelkezők közé pedig a jobbágyok és a zsellérek tartoztak.

A gyermekeik száma 13 volt. Az egyik özvegy csizmadiasszonyról azt is tudjuk, hogy mind a három fia folytatta a mesterséget.

1770 körül megközelítőleg 200 ember foglalkozhatott csizmadiasággal, akik közül kb. 50–60 lehetett azok száma, akik „főállásban” űzték a mesterséget. A számuk továbbra is gyorsan emelkedett. *Leszih Andor* kutatásai alapján a növekedés üteme így alakult a 18. század végétől.²⁵

	1790	1834	1840	1872	1880
csizmadiák száma	412	616	647	448	300

A számok nagyságát akkor érthetjük meg, ha összehasonlítjuk más nagyvárosok adataival. Miskolcon a csizmadiák száma a 19. század 40-es éveiben meghaladta a 600-at. Ugyanakkor:²⁶

Debrecen:	499
Szeged:	395
Kassa:	57
Pozsony:	49

Azaz ekkor már *Miskolcon működött az ország legnagyobb létszámú csizmadiacéh*.²⁷

A csizmadiák száma egészen a 19. század közepéig folyamatosan növekszik,²⁸ annak ellenére, hogy a 18. század végétől már próbálkoznak a növekedés megállításával, de legalábbis a lassításával. *Szendrei János* egy városi jegyzőkönyvre utalva a következőket írja le:²⁹ „*Városunkban a legelterjedtebb iparág már a 18. században a csizmadia volt. A mesterek száma, különösen a század vége felé rohamosan emelkedett, elannyira, hogy maguk a mesterek elérkezettnek látták az időt, hogy további túltengésnek gátat vessenek. E célból 1790 február 7.-én a csizmadia czéh arra kéri a tanácsot, hogy több csizmediát a czéhbe állani ne engedjen, mert már 412 csizmadia mester van Miskolczon és megélni nem tudnak. A vidékről jött inasokat és legényeket utasítsák hazájukba*”.

²⁵ *Leszih A.*, Miskolci Napló 1924/179.

²⁶ *Eperjessy G.*, 1988. 283–420.

²⁷ A csizmadiacéhnek a rendes tagság mellett voltak tiszteletbeli tagjai is. Sok országosan ismert, jelentős személyiség vallhatta magát a miskolci csizmadiacéh tiszteletbeli tagjának. *Sassy Csaba* miskolci publicista kutatásai alapján tudhatjuk, hogy például 1861-ben két híres irodalmárt, Tóth Kálmánt és Jókai Mórt választott tagjai közé a céh tagsága. *Mikszáth Kálmán* írja róluk, hogy innentől kezdve egymást csak „*csizlik pajtás*”-nak titulálták. Jókait azért érte ez az elismerés, mert az 1858-ban indított „*Ústökös*” című újságának egyik legnépszerűbb figurája a politikus csizmadia volt, aki felesége kérdéseire felelgetett bölcs és jóízű dolgokat. A lap országosan nagy népszerűsége tett szert. A bölcs csizmadia – név szerint *Kakas Márton* – alakja pedig elnyerte a miskolci csizmadiák tetszését is és elismerésük jeléül írójukat tiszteletbeli taggá választották. A tiszteletbeli csizmadiasággal együtt kapott Jókai egy pipát is a Miskolci Polgáregylettől. *Sassy Csaba*: 28-as Könyv II. köt. 1932. 3.

²⁸ A céh tekintélyét emelte az is, hogy *István főherceget* miskolci látogatásakor egy nemes csizmadia fogadta.

²⁹ *Szendrei J.*, 1904. IV. köt. 636.

1. kép. Miskolc látképe Bártvai Imre mesterlevelén
 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.85.³⁰ Reprodukció: Kulcsár Géza

A számadatok tükrében a próbálkozások nem vezettek különösebb eredményre, hiszen a számuk tovább növekedett.³¹

A csizmadiák maguk is megpróbáltak tenni a létszám gyors emelkedése ellen, legfőképpen a céhtaksa felemelésével és a vándorlási idő növelésével igyekeztek csökkenteni az újonnan belépők számát. A 19. század folyamán elszaporodnak a beadványok, melyekben a legények kérvényezték, hogy vándorlási idejüket, esetleg az abból még hátralévő napokat engedjék el. Ezeket minden esetben elutasították. 1830-ban például Veszelyovszky Jánost arra kötelezték, hogy a vándorlásából hátralévő mindössze két hetet is töltsen ki.³² 1832-ből fennmaradt egy másik panaszlevél, melyben Daruta György és Bányász Mátyás a diósgyőri koronauradalom ügyészéhez fordultak, mert 10 évig vándoroltak ugyan, de mégsem engedik, hogy elkészítsék remekjeiket.³³

30 A miskolci céhek felszabadító levelei is tartogatnak kultúrtörténeti érdekességeket, ugyanis ezeken jelent meg először Miskolc látképe. Az első képek a bodnár- és a szabócéhek levelein találhatóak, majd követte őket a többi céh is. Miskolc látképével találkozhatunk a csizmadiacéh egy év nélküli felszabadító levelén, mely egy 1865. évi Rácz Ádám által nyomtatott Vándor könyv mellé volt csatolva. Ezen Huszka Lajos metszete látható, melyet 1858-ban készített és valamivel gyengébb kivitelű, mint az 1800-ban készült eredeti metszet. Történeti és Régészeti közlemények, 1926. szept. I. évf. 2. sz.

31 A csizmadiák nagy száma egy legenda kialakulásához is hozzájárult. Eszerint a miskolci csizmadiacéhben csak 999 mesternek szabad lenni. Az ezredik helyet nem hagyják betölteni, ha valaki mégis betöltené, akkor azt inkább agyonütnék, mintsem meghaladják a 999-es létszámot.

32 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.46.

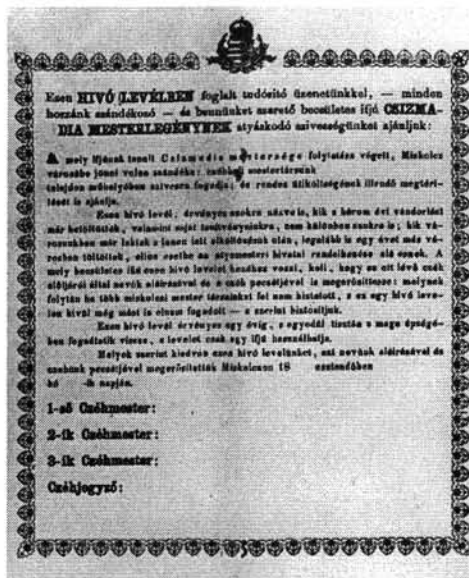
33 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.39.

A 19. század folyamán a növekvő létszám mellett a céhes ipar hanyatlása a jellemző. A megélhetés egyre nehezebbé vált. A létszám növekedése mellett azzal is szembe kellett néznie a céhnek, hogy egyre kevesebben vállalták a legénykedést és a vele járó nehézségeket, ill. az egyre kevesebb reménnyel kecsegtető jövőt.

A legények számának csökkenése a céhen belül is feszültségeket okozott. A céh öregebb mesterei úgy állapodtak meg, hogy csak azok tarthatnak legényt, akik már több mint három éve mesterek. Nemes Ambrus István csizmadiamester 1826-ban ez ellen panaszt emelt,³⁴ az 1813. évi rendelkezésekre hivatkozva, amely megparancsolja, hogy „a vándorló legények a mesterek közé minden részrehajlás nélkül osztassanak be”. Erre a céh válasza az volt, hogy ez igaz, de mivel megfelelő számú legény nincs, „mivel annyi soha sincs, a mennyit a mesterek óhajtának”³⁵ régi megállapodás, hogy az idősebb mesterek előnyöket élveznek. A fiatal mesterek problémáit úgy próbálták orvosolni, hogy a céh költségére hozathattak a városba legényeket, már persze, ha tudtak maguknak szerezni.

A legények számának csökkenését a szegődtető könyv adatai alapján jól nyomon lehet követni.³⁶ Ez alapján a következőképpen alakult a század közepétől a legények létszáma:

1856	41 fő
1858	52 fő
1860	46 fő

2. kép. Céhlegényeket toborzó felhívás. Kitöltetlen nyomtatvány a 19. század közepéről HOM HTD Ltsz. I. 76.2.49. Reprodukció: Kulcsár Géza

1862	35 fő
1866	27 fő
1868	22 fő

A számok egyértelműen mutatják a csökkenő létszámot. Ez még akkor is nagyon kevés volt, ha ekkor már a céh létszáma is csökkent. Ugyanakkor a legények fizetését is rögzítette a könyv, mely folyamatos emelkedést mutat, így próbálva vonzóbbá tenni a fiatalok számára a legénynek állást.³⁷

34 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.44.

35 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.44.

36 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.75.

37 Annak ellenére is csökkent a létszámuk, hogy a Miskolcon tanult legények igen magas szintű képzést kaptak. Ebben a témában több anekdota forgott közszájon, melyek közül itt egyet említenénk: „Egy mesterlegény hosszas vándorlás után Kassán beállít egy mesterhez és munkát két. Hol tanultál fiam? – kérdi a mester. Mi... – mondaná a legény, de a mester közbevág: Ha ott fiam, akkor már fel is vagy véve. Leül a legény a banklihoz, dolgozik, dolgozik, de sehogysem akar menni a munka. Káromkodik a mester: Az apád azét-azát fiam, hát te azt mondtad, hogy Miskolcon tanultál, mégse tudsz dolgozni? Dehogyan Miskolcon, mester úr, Miska bácsinál – akartam mondani. No, ha ott tanultál nem is vagy igazi csizmadiá, itt a vándorkönyved és mehatsz.” HOM Na. Ltsz. 675.

A létszám gyors és a piaci viszonyokat, lehetőségeket egyáltalán nem követő emelkedése mellett a legnagyobb problémát a *kontárok*, a céhen kívüli mesterek okozták. A céh a 19. században a velük folytatott harcban is sokszor alulmaradt. Avval ugyanis, hogy egyre nehezebbé tették a céhbe való bejutást, egyben azt érték el, hogy a belépni kívánók nagy része kénytelen volt céhen kívül üzni a mesterséget.

A céh szabályai minden mesternek, de elsősorban a „*Fő s' all Czéhmesteri Hivatal*” számára a legfontosabb feladatként állította a kontárokkal való harcot, mert: „...minthogy a *Temérdek szenvedések és summás költségek utánn Mesteri állapotra jutott czéhes Társaságnak Tagjainak boldogullása szembetűnőképpen hátráltatik és az szerint a Publikumnak is nem kevés kárt okoz...*”³⁸

Természetesen a céh önmaga nem tudta megoldani a problémákat, ezért gyakran kérték a város, a megye és rajtuk keresztül a Helytartótanács segítségét, de erre a 19. század folyamán már nem számíthattak.

A kontárok mellett sok gondot okoztak a céhnek az ún. *Landmeisterek* is. A 19. század elején a következő panaszos levéllel fordultak a megyéhez: „*A czéhbéli mesteremberek és a kontárok között mind a mai napig van még egy középrend, a melyben lévőket közönségesen Landmeistereknek hívják. Ezek olyanok, kik a remeklést igyekeztvén elkerülni, nem remekelnek s a helyett bizonyos sommát szoktak a czéheknek fizetni, ezt pedig nem itt helyben, hanem más távol lévő városokban cselekszik, s ott állanak bé a czéhbe, itt pedig a czéh hatalma alatt nem lévén semmi rendtartás ösmerni nem akarnak, önnön szabad kényöktől igazgattatnak, a legényeket többet ígérréssel eltsalják...*”³⁹

Felekezeti megoszlást tekintve a csizmadiák között a reformátusok voltak többségben. Miskolc lakossága a 17. században döntő részben református volt, majd a 18. században az ellenreformáció hatásaként Miskolcon is egyre több lett a katolikus, azonban a céhen belül továbbra is a református vallásúak maradtak többségben. A 19. század közepén a következő volt a helyzet:

1840-ben a városban 654 csizmadia volt. Ezek vallási megoszlása pedig:⁴⁰

református:	435
evangélikus:	129
római katolikus:	90

Összességében a reformátusok a céhkorszak végéig megőrizték többségüket a céhen belül.

A céh szabályai szigorúan meg is követelték a mesterektől és a legényektől vallásuk gyakorlását.

„*I. Tv. Szabály*

Mind a mesternek, mind a tanulóknak és segédeknek kötelező a vallásuk gyakorlása.

Az ifjak közül kiválasztottak bizonyos személyeket, kiket dékánynak v. jegyzőnek hívtak, hogy felügyeljék, hogy teljes létszámban megjelennek-e a vasárnapi v. ünnepnap reggeli misén...”⁴¹

38 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.56.

39 Szendrei J., 1904. IV. köt. 636.

40 HOM Na. Ltsz. 777

41 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.19.

A CÉH VAGYONI HELYZETE

A csizmadiacéh vagyoni helyzetére nagyon kevés adat áll rendelkezésre. Az biztos, hogy a 17. század végén még a szegényebb céhek közé tartozott. 1695-ben⁴² a vármegye havonként fizetendő adót vetett ki, mely a mesterembereket négy kategóriára osztotta:

– mészáros, varga, takács	60 dénár
– lakatos, kovács	40 dénár
– ács, esztergályos, asztalos	30 dénár
– csizmadia, szücs, szabó, borbély	21 dénár

Eszerint a csizmadiák a legutolsó kategóriába kerültek.⁴³

Egy 1703-as vagyonösszeírásban a város leggazdagabb emberei között mindössze két csizmadiát – Csizmadia Zachariást, Csizmadia Istvánt – találunk.⁴⁴

A céh tagjainak gyors emelkedése, a kereslet gyors növekedése együtt járt a céh gazdasági erejének megnövekedésével is, amit bizonyít, hogy a céh a 19. század elején saját épületegyüttest vásárolhatott, amely magában foglalta a céh árulószinét is.⁴⁵ A 18. században a csizmadiák a Sötétkapu feletti árulószinben értékesítették a termékeiket. Ez volt a piacot körülvevő árulószinnek közül a legjelentősebb, azonban a helységet a csizmadiáknak meg kellett osztaniuk a vargákkal. A vargák árultak a piac felé néző szakszon, míg a csizmadiák a főutca felé néző részen. A korabeli árulószinnek nem voltak állandó jellegű áruértékesítő helyek, nem beszélhetünk folyamatos működésről. A céhek csak a vásárok alkalmával használták őket. Mivel a csizmadiatermékek értékesítése vásárokhöz volt kötve, ezért a céh a szomszédos vásártartó helyeken is rendelkezett árulószinnel.

Az árulószinnek, mikor nem voltak vásárok, más funkciókat is betöltöttek. A csizmadiák árulószinében így időlegesen színészek kaptak helyet, mivel a városban más megfelelő épület nem állt rendelkezésre. Azonban ez a közös használat egyik félnek sem felelt meg igazán. A vargák a 18. század második felében többször fordulnak panaszaiikkal a Magyar Kir. Kamarához. A csizmadiaszín említése többször előfordul a vargacéh irataiban, abban az összefüggésben, hogy nekik szükségük lenne a csizmadiák által használt területre saját árulóterületük megnagyobbítása érdekében.

A csizmadiák árulószinnel kapcsolatos problémája 1815-ben vetődik fel újra. Ebben az évben a pesti színjátszó társaság a fővárosból, addig amíg az „*illendő új Theatrum felkészülhet*”⁴⁶ Miskolcra költözött. Eleinte a Korona vendéglő udvarán játszottak, de az a helyiség alkalmatlan volt az igények kielégítésére. Így kerültek a megfelelőbb árulószinbe, bár Déryné naplójából nem éppen kedvező képet kapunk a helyiségről: „*A sötét városi kapu alatt volt egy nagy ronda külsejű épület, nagy üres vakolatlan ablakokkal, csak a csupasz vörös téglákkal környellette vigyorgott kellemetlenül az emberre. A tető csak egy sor vékony zsindelel volt befedve s a hó kénye-kedve esett le a csupasz karomra.*”⁴⁷

42 Borovszky S., 1909. 124.

43 Az összeírás érdekessége, hogy ekkor még a szintén lábbelikészítő vargák még a legmagasabb adósávba voltak besorolva.

44 Rémiás T., 1994. 84.; A céhtagság 18. századi vagyoni helyzetének feltárása még további kutatásokat igényel.

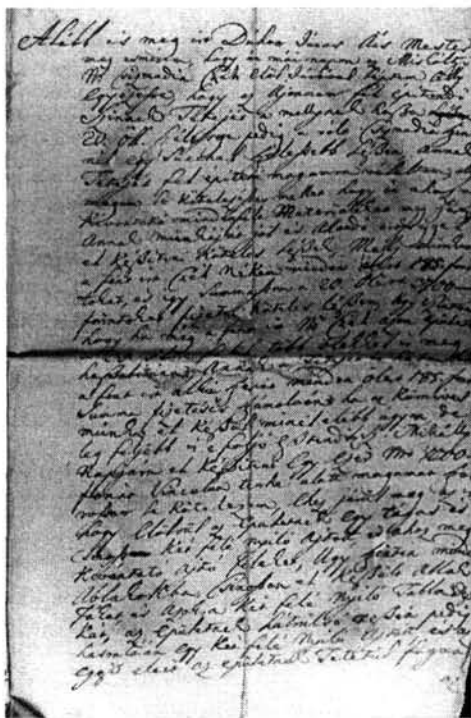
45 A csizmadia árulószinnek részletes történetét *Dobrossy István: Gazdaság- és társadalomtörténeti adatok a miskolci céhek árulószínjeinek történetéhez* c. tanulmányában dolgozta fel. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XV. 1976. 113–149.

46 Leszih A., 1923. 142.

47 Leszih A., 1923. 143.

Ekkor a csizmadiák levelet írtak az uradalomhoz, melyben panaszkodtak a színészek ellen, illetve a vargákhoz hasonlóan arra hivatkoztak, hogy a prefektus ígéretet tett alkalmasabb áruértékesítő hely biztosítására. A csizmadiák 1815. szept. 18-án kaptak választ, Molnár Sándor diósgyőri prefektustól. „Mivel a Miskolczi Csizmadia Mesterek Műveiket a mostani Épületben az nállam tudvalevő okokra nézve, különbenis már nem-soká árulhatták, azért is ezen betsületes Mester Embereknek, a Tettes Királyi Uradalom részéről javasoltatik, hogy a fentírt végre egy alkalmas Épületet haladék nélkül készíttessenek, mely épületnek megszerezhető fundusául, vagyis Helyéről a Dominium is fog gondoskodni.”⁴⁸

A csizmadiák 1816. október 15-én a Kandia utcában új telket vásároltak egy árulószínek megfelelő épülettel. A telken lévő faszín pontosan megfelelt a csizmadiáknak árulószín céljára. Igaz, az épület felújításra szorult, amit Duhon János ácsmester készített el. Az erről készült számla megtalálható a Herman Ottó Múzeumban, így pontosan tudjuk, a hogy a munkák 3700 forintba kerültek.⁴⁹

3. kép. Az 1818-ban épült szín költségvetése
HOM HTD Ltsz. I. 76.2.17.
Reprodukció: Kulcsár Géza

A munkálatok 1818 októberére készültek el és ekkor nyitotta meg kapuit a csizmadiák új árulószíne. Mivel a céh régi árulószíne feleslegessé vált, azt bérbe adták a vargáknak. Ezzel a vargáknak is beteljesült régi álmuk, megfelelő nagyságú árulóhelyhez jutottak. Az 1820–21-es évből fennmaradt számla alapján tudjuk, hogy a vargák 180 forintot fizettek egy évre a csizmadiáknak.⁵⁰

Az árulószín mögött egy kisebb épület állt, amelyet céhgyűlések és egyéb összejövetelek megtartására használtak. Az 1845. évi nyári árvíz a csizmadiák épületeit is jelentősen megrongálta. Az árulószínt még meg lehetett menteni, de a gyűlésterem teljesen megsemmisült. A csizmadiák régóta dédelgetett terve volt, hogy a szomszéd telken lévő házat megszerez- zék, így kapóra jött a terem megsemmisü- lése. A ház Kraudy László tulajdonában volt. A tárgyalások nem tartottak túl soká- ig, 1846. május 2-án megkötötték a szer- ződést, mely szerint a csizmadiák 11 000 forintért megvásárolták a Fehér Csillag nevű bérház tulajdonjogát.⁵¹ Az összeg kifizetésére a céh házrészvényalapot hoz- zott létre, melybe minden tag 1863-ig évi 20 forintot volt köteles fizetni. Természe-

tesen előfordult, hogy a tagok nem tudtak fizetni, hiszen a 19. század közepén már elég

48 Dobrossy I., 1976. 123.

49 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.17.

50 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.9.

51 Dobrossy I., 1976 131–134.

sok nehézséggel kellett a céhnek szembenéznie és nyilvánvaló, hogy a nagyszámú mester között nagy volt az eltérés vagyoni helyzetében. A nem fizetőkkel szemben a céh közgyűlése többször hozott büntető rendeletet. „1855. aug. 10-én közgyűlésen meg határozott, hogy amely mesterek és mesterasszonyok még ez ideig a Házvásárlási és Építkezési pótlást be nem fizették, azonnapi keltezéséről okt. 31.-ig, akik a Házvásárlási pótlásba két pengőt nem fizettek be és az Építkezési pótlásba egy pengőt nem fizettek be, akkor a be nem adott két pengő helyett fizetni fog négyet, aki pedig a Házvásárlási két pengőt befizették és az Építkezési pótlásba az egy pengőt be nem fizették, az egy pengő helyett fognak fizetni két pengő frt.-ot. Aki pedig semmit sem fizetett, annak a fizetése az határozott idő eltelése után el nem fogadtatik.”⁵² A nem fizetőkre az a veszély leselkedett, hogy a céh megtilthatta, hogy az árulószínen kiállíthassák termékeiket. Tulajdonképpen a csizmadiák egy több épületből álló, több funkciót betöltő, nagy épületegyüttest vásároltak meg. Utaltunk már a csizmadiák és a színészek kapcsolatára, ami ugyan 1816-ban megszakadt, de az 1843-as tűzvész után a színészeknek újra a csizmadiákhoz kellett fordulniuk. A tűzvész során ugyanis a színház épülete is jelentős károkat szenvedett, ezért játékokra alkalmatlanná vált. Ezért télen a színészek a csizmadiák Kandia utcabeli árulóhelyén állították fel színpadukat, illetve nyáron a Csillag vendéglő kerthelyiségében. Itt tartották a céhgyűléseket, rendezvényeket, de ez volt a színtere a minden évben megrendezett csizmadiabálnak is. Természetesen a fogadó helyiségeit és termeit nem használta a céh folyamatosan. Ezért a csizmadiák az épületet bérbe adták, így az megtartotta vendégfogadó és étterem jellegét. Az épületet 1855–1872 között Szombati József és felesége bérelte.⁵³

A céh ipartársulattá alakulása után az épületet katonai célokra hasznosították. 1874/1875-től kaszárnyát alakítottak ki benne.

ÁRAK, ÁRSZABÁSOK (LIMITÁCIÓK)

Az árulószínnel kapcsolatban, itt érdemes megvizsgálni a céh termékeit, melyre vonatkozóan a legfontosabb források az árszabások. Ezek a 19. század elejéig állnak nagy számban rendelkezésünkre, ezt követően egyre ritkábban kerül elő olyan árszabás, mely csizmadiatermékek árát is tartalmazza.⁵⁴

Az árszabások értékét növeli, hogy nemcsak az árak változásához, összehasonlításához nyújtanak segítséget, hanem azontúl sok más irányú információt is tartalmaznak.⁵⁵

52 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.60.

53 HOM HTD Ltsz. I. 76.2.13.

54 Az utolsó ilyen árszabás a múlt század közepéről származik. HOM HTD Ltsz. I. 76. 2. 295

55 Elég visszautalni a céh alapításánál kialakult vitában betöltött szerepükre.

Az első vizsgálódási szempont az árak változásának bemutatása a 18. század folyamán:⁵⁶

	1706 Fr.	1765 Fr.	1792 Fr.	1813 Fr.
1 pár karmazsin csizma férfinek	5.-		5.- 6.- (mérettől függően)	
1 pár sárga kordovány csizma	2,07-2,20	2,20	2,50 – 3 (mérettől függően)	3.- 4.- (mérettől függően, csak fekete)
1 pár asszonyinak való karmazsin csizma	3,5			
1 pár asszonyinak való szattyán csizma	1,2		1,25	1,42
Tehénbőrből való öreg fekete csizma	1,50	1,31	1,25	2.- 3.- (mérettől függően)
10–12 esztendő gyereknek	-,75			
1 pár kordovány csizma (asszonyinak, sárga vagy fekete)		2.- – 2,40 (színtől függően)	2,16	3.-

Az árszabások alapján a vizsgált száz év során majd minden árucikknél áremelkedést tapasztalunk, bár az emelkedés mértékében elég nagyok az eltérések. A kirívóan nagy áremelkedés oka elsősorban a divatban, ill. a divat változásával bekövetkező keresletnövekedéssel magyarázható. A csizma a 17. század végétől terjed el a társadalom szegényebb rétegeiben is, mely leginkább a viszonylag olcsó tehénbőrből készült csizmák árának jelentős növekedésével járt együtt. A drágább csizmák közül pedig a kordovánból készültek ára emelkedett az átlagosnál lényegesen nagyobb mértékben.⁵⁷ A limitációk arra is lehetőséget nyújtanak, hogy megfigyelhessük, a vargák és a csizmadiák versenyében az utóbbiak hogyan szorítják ki az előbbieket a piacról.

1706-ban a vargák termékeinek a felsorolásában még több lábbelitípust találunk – sarut, szekernyét, bocskort – bár az igaz, hogy árszabásuk jelentősebb részét már ekkor sem az új lábbelik teszik ki, hanem a régiek javítása, ami nyilvánvalóan kevesebb bevételt jelentett.⁵⁸ Azonban az 1765-ös árszabásokban már csak a bocskort találjuk, a többi termék eltűnik. A 18. század közepétől a miskolci vargák legfőbb tevékenysége a bőrkészítés lesz. Fő profiljuk a század közepétől a tehén- és az ökrbőr feldolgozása, ill. a csizmadiák számára talpbőr kikészítése. A lábbelipiacról teljesen kivonultak. Helyüket az ún. német vargák veszik át, akik az új divatterméket, a cipőt kezdik el gyártani és a 18.

⁵⁶ BmL. IV. 501/e. 258/1793 ; IV. 501/g. 1770 ; IV. 501/c 1314/1813; Az 1706-os árszabást pedig Borovszky S., 1909. 151.

⁵⁷ Az árszabások is alátámasztják, hogy a 18. század végére a színes csizmák kimentek a divatból.

⁵⁸ A két mesterség közötti különbséget az is jól mutatja, hogy amíg a csizmadiák legdrágább terméke 5.- forintba került, addig a vargák által készített saru és szekernye ára alig haladta meg az 1 forintot.

század végétől egyre jelentősebb piaci részesedést szereznek maguknak. A következő megközelítés a csizmák árainak, illetve az akkori béreknek⁵⁹ és élelmiszeráraknak az összehasonlítása.⁶⁰ A két árszabás alapján a bérek nem változtak jelentősen.⁶¹

– Szakácsok 50–100 frt. képzettségtől és feladattól függően (a női szakácsok 40–70 frt.)

– Kertészek 30–60 frt.

– Inasok, kocsisok 20–40 frt.

Ezek a mesterségek voltak a legjobban megfizetve és nekik a fizetésen kívül általában egy évre járt még egy-két pár csizma is.

– A béresek munkájuktól függően 5–25 frt. között kaptak

– A napszámok 10–20 krajcár között mozogtak

	frt. kr. ⁶²
1 fontos cipó	-, 4
1 fontos rozsa cipó	-, 2
1 lúd	1, -
1 pár tyúk	1, -
1 pár kappan	1, 30
Lentsének Ittzeje	-, 5
Borjúhús Fontja	-, 7

Az adatokból két következtetést lehet levonni. Az egyik, hogy a jó minőségű csizma csak a gazdag emberek számára volt elérhető, a másik, hogy a szegény embereknek még a számukra készülő olcsóbb tehénbőr csizmák ára is igen magas volt, átlagosan évi keresetük 1/6–1/7 részét tette ki.

A limitációk az árak vizsgálatán túl egyéb információkkal is szolgálnak. Például a 18. századi árszabásokban még kétfajta kordovánt különböztettek meg:

Az 1765-ös árszabásban a következőket találjuk:

– asszonyoknak való kordovány csizma brassói bőrből 2,20 frt

– ugyanez török kordoványból 2,07 frt

Ez a megkülönböztetés a század végére eltűnik, amire a magyarázatot egy 1813-as árszabás záradékában találjuk meg:⁶³ „...s ha valaki magának külső Országi Kordoványból varratna Csizmát, az ilyen Csizma a Felek között Alkura hagyattatik, de a Csizmadiák az Országban készített Kordoványból köteleztetnek dolgozni.”

Fentebb már volt róla szó, hogy a 19. század elejére a kordoványcsizmák ára jelentősen emelkedett, aminek az is magyarázata lehet, hogy a csizmadiáknak magyar kordovánt kellett használniuk. Az árszabások adalékokkal szolgálnak divattörténeti, ill. néprajzi megfigyelésekhez is. Egy 1813-as árszabásban a következő megjegyzést olvashatjuk:

59 Ehhez a már említett 1765-ös árszabás mellett egy 1816-os limitáció lett felhasználva. BmL. IV. 1501/c. 3725/1816.

60 BmL. IV.501/e. 4093/1818.

61 Éves kereset

62 Az itt található mértékegységek mai értéke: Ittze: (hüvelyesek mérésére használták) 0,85 kg, Font: 0,893 kg

63 BmL. IV.501/e 1314/1813.

„Jegyzés: Az Absetzes's magasabb sarkú Csizmáknak az Árok az egyébféle Csizmák Ároknál 15 Krajtzárokkal feljebb limitáltatik...”⁶⁴

Hasonló kiegészítés más limitációban nem található, így valószínű, hogy ez az akkori divat hatására került bele. E forrástípus a város társadalmi szerkezetére is szolgál bizonyos információkkal. „Az 1813-as limitációban az ármegállapítások már anyagminőség és méret szerint részletezettek. Mindez a differenciálódó igényeket mutatja, amely a város előrehaladott társadalmi és tevékenységbeli rétegzettségének következménye”⁶⁵

A CÉH ALKONYA

A céh a 19. század közepétől kezdve egyre inkább hanyatlott. Létszáma fokozatosan csökkent, bár még 1872-ben is megközelítette az 500-at. Az 1872-es⁶⁶ Ipartörvény értelmében a céheknek ipartársulattá kellett alakulniuk, ami alól a csizmadiák sem vonhatták ki magukat.⁶⁷

Az átlépés elég nagy áldozatokat követelt, ami egyre kevésbé volt arányban az érte kapott szolgáltatásokkal. Nem véletlen, hogy a társulat tagsága a múlt század 80-as éveiben már visszaesett 300 alá.

Az 1890. évi kamarai jelentés pedig a következő szomorú képet festette a századvég Miskolc csizmadiáiról: „A csizmadiák elegendő foglalkozásra nem találnak. Miskolczon alig háromezreszáz csizmadia van már s tényleg ezeknek egy jelentékeny része vagy egyáltalán nem, vagy nem mint önálló iparos, de egy más, még jobb sorsban lévő mester részére folytatja mesterségét. Mivel ezek egy része szőlősgazda is, a filoxéria pusztítása ez oldalról is mélyen sújtotta őket. A nép ízlése változott. A készáru forgalomba hozatal emelkedett, a mödlingi cipőgyár minden népesebb városban fiókot tart. Az újabb csizmadia-iparos ifjuság e varrott munkát nem érti, e miatt a mesterek a hadseregi bőrszükségletek szállítására vállalkozni nem igen óhajtottak. A csizmadiák egy része a szó igazi értelmében tengődik mestersége mellett s lefolyt évben is számosan hagyták oda iparukat...”⁶⁸

A csizmadiák hanyatlásának okát elsődlegesen nem a gyáripar megjelenésében kell keresni, hanem a divat változásában. Tulajdonképpen hasonló folyamat játszódott le, csak ellenkező előjellel, a 19. század közepén, mint 150 évvel korábban. Akkor a divat változásának hatására, a csizmadiák által készített termékek teljesen kiszorították a piacról a vargák által előállított lábbeliket. A 18. század folyamán a miskolci, „csizmadiaipar, talán mert éppen jó anyagot helyben talált és színmagyar lakossága, környék uralkodó divatjának hatása alatt nagygyá nevelődik.”⁶⁹ Azonban 150 év elteltével a lábbelidivatban újabb fordulat következett be, a csizma helyét átvette a cipő. Ez nem egyszerűen csak új lábbeli, de elkészítése teljesen eltérő szaktudást, varrási technikát igényel, amihez társult, hogy a 19. század második felétől megkezdődött a nagyüzemi cipőkészítés. Ezeknek az új kihívásoknak a miskolci csizmadiák többsége már nem tudott megfelelni és a század közepétől megkezdődött a „kézműipar élet-halál harca a modern technika egyre erősödő erejével”,⁷⁰ mely harcban a csizmadiák vesztesre voltak ítélve.

64 BmL. IV. 501/e 1314/1813.

65 Fügedi M., 1973. 135.

66 Magyar Törvénytár 1896. 22.

67 Aki az ipartársulatba át akart lépni, annak 20 osztrák értékű forintot, az árucarnokban való áruhá-
sért pedig még plusz 40 forintot kellett fizetnie. Szendrei J., 1904 IV. köt. 639.

68 Uo.

69 Miskolc monográfia, 1929. 398.

70 Miskolc monográfia, 1929. 401.

IRODALOM

- Bácskai Vera–Nagy Lajos*
1984 Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Bodó Sándor*
1970 Borsodi, abaúji és zempléni céhpecsétek. HOMÉvk. IX. 189–221.
- Borovszky Samu*
1909 Borsod vármegye története
- Dobrossy István*
1976 Gazdaság- és társadalomtörténeti adatok a miskolci céhek árulószíneinek 18–20. századi történetéhez. HOMÉvk. XV. 113–149.
1994 Miskolc írásban és képekben. B.-A.-Z megyei Levéltár 212–214.
- Eperjessy Géza*
1967 Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1668–1848. Bp.
- Éri István–Nagy Lajos–Nagybákay Péter*
1975–1976 A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere I–II. Bp.
- Frecskay János*
1878 Találmányok könyve. Franklin, Bp.
1912 Mesterségek szótára. Bp.
- Fügedi Márta*
1979 18–19. századi miskolci kereskedő számadáskönyvek, limitációk és vagyonszeifeírások viselettörténeti adatai. Borsodi Történelmi Évkönyv. VI. Miskolc, 129–141.
- Gáborján Alice*
1958 Két magyar hosszú szárú lábbelitípus viselettörténeti elemzése. Néprajzi Értesítő. 37–83.
- Gáspárné Dávid Margit*
1923 A divat története 1480–1765. Pantheon, Bp.
- Győrffy István*
1941 A csizma. A magyarság néprajza. I. Bp. 423–426.
- Leszih Andor*
1923 A miskolci csizmadiák a színészek ellen 1815-ben. Emlékalbum a Miskolcon 1823-ban megnyílt első magyar kőszínház 100 éves jubileumára. Szerk.: *Keresztessy Sándor*. Miskolc, 142–144.
- Leveles Erzsébet*
1924 A lábbeliviselet és lábbelikészítők történeti kútfontokban. Magyar Jövő 199. sz.
1924 A miskolci csizmadiák első céhlevele. Magyar Jövő 184. sz.
- Magasházy Béla dr.*
1924 A miskolci vargák és csizmadiák céhlevelei. Magyar Jövő 217. sz.
- Magyar Néprajz III. Kézművesség. Akadémiai Kiadó, Bp. 1991
Magyar városok monográfiája. Miskolc, Szerk.: *Halmay Béla, Leszih Andor*. Bp. 1929.
- Marjalaki Kiss Lajos*
1962 Ki volt az első miskolci csizmadia? Borsodi Szemle VI. évf. 3.
Miskolcz város vásár- és piacrendőri szabályai Miskolcz, 1892/12.
- Nemes Mihály–Nagy Géza*
1900 A magyar viseletek története. Franklin Társulat, Bp.

Rémiás Tibor

1994 Miskolc 18. századi társadalma a feudális kori összeírásai alapján, Miskolc.
Doktori értekezés

Román János

1987 Zemplén megye XVI–XVII. század iparának szakmái. Miskolc

Szendrei János

1905 A magyar viselet történeti fejlődése. Magyar Tudományos Akadémia, Bp.

1911 Miskolcz város története. I–V. köt. Miskolc

Viga Gyula

1981 19. századi adatok a miskolci vásárok rendjéhez. HOMÉvk. XX. Miskolc

DIE GESCHICHTE DER STIEFELMACHERZUNFT VON MISKOLC

Im Verlauf ihres 200-jährigen Bestehens hat sich die Miskolcer Stiefelmacherzunft zur bedeutendsten Zunft der Stadt entwickelt. Auf diese Weise verfügen wir, obwohl durch das große Miskolcer Hochwasser viele Zunftgegenstände vernichtet wurden, auch heute noch über zahlreiche schriftliche Dokumente in Bezug auf die Stiefelmacher. Diese befinden sich zum größten Teil im Archiv für Lokalgeschichte des Herman-Ottó-Museums in Miskolc.

Das Schuster- bzw. Stiefelmacherhandwerk etablierte sich in Ungarn während des 16. Jahrhunderts. Um die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert entstanden die ersten Zunftvereinigungen. Den Angaben zufolge gab es in Miskolc schon zu Beginn des 17. Jahrhunderts Stiefelmacher, doch ihre Zunft wurde erst 1667 gegründet. Dazu wurden die Zunftregeln der Stiefelmacher von Kassa (dt.: Kaschau) übernommen. Zu der Zeit wurde der Stiefel zu der am weitesten verbreiteten Fußbekleidung in der ungarischen Tracht, und seine Dominanz hielt bis Mitte des 19. Jahrhunderts an. Nicht allein der Wechsel in der Mode wirkte sich günstig auf das zahlenmäßige Anwachsen der Stiefelmacher von Miskolc aus, sondern auch die Tatsache, dass die Rolle der Stadt innerhalb des Handels zu der Zeit bedeutend zunahm. Im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts wohnten in der Stadt schon mehr als 20 000 Menschen, was auch ein Anwachsen des Einzugsbereiches der Stadt nach sich zog. Diese beiden Tatsachen trugen dazu bei, dass die Zunft um die Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert schon mehr als 400 Zunftmitglieder zählte. Um 1850 waren es dann schon mehr als 600. Das bedeutete gleichzeitig, dass die Stiefelmacherzunft von Miskolc damals die größte im ganzen Land war.

In der vorliegenden Arbeit wird der Versuch unternommen, die Entwicklung der Zunft zu verfolgen sowie ihre Anstrengungen in Bezug auf eine Regulierung des zahlenmäßig ungesundes Anwachsens innerhalb der Zunft und ihre Kämpfe gegen Stümper und Pfuscher außerhalb der Zunft darzustellen.

Eine wichtige Quelle diesbezüglich sind die aus dem 18. und 19. Jahrhundert erhalten gebliebenen Preisregelungen, die uns nicht nur über die von den Stiefelmachern hergestellten Produkte und deren Preise informieren, sondern auch andere Beiträge liefern, vor allem in Hinsicht auf die Mode- und Gesellschaftsgeschichte. Das Zunftleben spielte sich in erster Linie auf der Verkaufsebene ab. Wie groß ihr Vermögen war, zeigt

sich darin, dass die Stiefelmacherzunft 1816 ein riesiges Mehrzweckgebäude erwarb, in dem es neben Verkaufsräumen auch andere Gemeinschaftsräume gab. Kulturhistorisch interessant ist weiterhin, dass nach der Feuersbrunst im Miskolcer Theater in eben diesem Gebäude Theatervorstellungen abgehalten wurden.

Ab Mitte des 19. Jahrhunderts geriet die Zunft in eine immer stärkere Krise. Über die hohe Mitgliederzahl hinaus wurden ihr die Veränderungen in der Mode zum Verhängnis. Von den sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts an begann der Schuh anstelle des Stiefels in der Fußbekleidung vorzuherrschen. Dieser unterschied sich nicht nur im Äußeren, sondern auch in der Herstellungstechnik stark vom Stiefel. Die industrielle Schuhherstellung begann sich zu verbreiten. Einem Gesetz von 1982 zufolge musste sich die Zunft zu einer Handwerkervereinigung umstrukturieren, die zu der Zeit kaum mehr als 300 Mitglieder zählte. Den Stiefelmachern gelang es kaum noch, gegen den immer kleiner werdenden Markt und den zunehmenden Wettbewerb anzukommen.

Péter Spóner